

Sprogstruktur og sprogbeskrivelse

Af *Dina Nikulitjeva*

Denne artikel handler om forholdet mellem det subjektive og det objektive i sprogbeskrivelsen. Ethvert sprog er et helhedssystem med sin egen indre logik, struktur og indre sammenhæng. Samtidig er sproget meget mere kompliceret end de enkelte beskrivelsessystemer. Selv den mest udtømmende grammatik er altid i større eller mindre grad kun en tilnærmelse til sprogets virkelighed. Lingvistikken søger altid en balance mellem to tendenser: på den ene side at systematisere sproget for at opnå overblik, på den anden side at nærme sig sprogets virkelighed ved at behandle så meget materiale og så mange detaljer som muligt.

Som to modsatte eksempler inden for dansk lingvistik kan på den ene side nævnes Louis Hjelmslevs glossematik (Hjelmslev 1943), et forsøg på at opstille et metasprogligt beskrivelsessystem, der fik begrænset praktisk anvendelse, men havde stor indflydelse på en hel generation af lingvister, og på den anden side Aage Hansens store beskrivende grammatik (Aa. Hansen 1967).¹ Idet han bevidst afstod fra at teoretisere, skrev han: »Man får næsten dårlig samvittighed når man vader ind med sine store støvler for at stikke grænser af og kortlægge en storslået natur der er uden grænser, hvor den ene formation blidt og umærkeligt glider over i den anden, og hvor der er næsten uudgrundelig sammenhæng og samvirken mellem alt« (Aa. Hansen 1967, 12).

Erik Hansen mener, at værdien i Aage Hansens værk »ligger i at det er en storslået materialesamling« og at det »har en betydelig brugsværdi for den tålmodige«, men kritiserer den fordi »Aage Hansen ikke prøver at skelne mellem centralt og perifert i sproget« og slutter at »værdien som sprogbeskrivelse ikke er stor« (E. Hansen 1989, 136).²

Både Aage Hansen og Erik Hansen har ret. Det kommer helt an på det udgangspunkt, hvorfra lingvisten vælger at nærme sig sproget. Som bevidst inden for psykologien filtrerer mennesket virkeligheden i sin bevidsthed, når han gengiver den i sproget, dvs. han *generaliserer*, *sletter* og *forvrænger* virkeligheden (Гриндер, Бэндлер 1996, 43).³ Sprogbeskrivelsen på sin side er igen en refleksion af den *sproglige* virkelighed. Derfor har Aage Hansen ret, når han hævder, at sprogets virkelighed er dybere og mere omfattende end selv den mest detaljerede beskrivelse. Men det samme kan man sige om de lingvister, der betragter sproget som

system og struktur og derved drister sig til at beskrive »den uudgrundelige sammenhæng og samvirken mellem alt«, hvorved sproget fremstår som et helhedssystem.

Enhver lingvistisk beskrivelse generaliserer, sletter og forvrænger med andre ord noget i den sproglige virkelighed; dette sker blot via forskellige teoretiske »filtre«.

Herved opstår der et andet spørgsmål: hvorvidt det valgte beskrivelsessystem, i.e. lingvistens teoretiske »filter«, svarer til det konkrete sprogs struktur.

Almindeligvis fremkommer lingvistiske teorier som resultat af undersøgelser af konkrete sprog og afspejler følgelig disse sprogs karakteristiske træk. Når teorierne så overføres til andre sprog, øver de i større eller mindre grad vold mod disse. Et skoleeksempel er den latinske traditions dominans i de europæiske »oversættelsesgrammatikker« fra det 17. og 18. århundrede (Амирова, Ольховиков, Рождественский 1975, 178-180).⁴ En sådan dansk grammatik er Erik Pontoppidans fra 1668. Heri beskrives f.eks. danske substantivers tokasus-system inden for rammerne af det latinske system med seks kasusformer. Et syn på sproget som udtryk for universelle logiske kategorier findes i Jens Høysgaards »Accentuered og raisonnered Grammatica« (Høysgaard 1747).⁵ Som mønster tjener stadig det latinske grammatiske system, men samtidig fokuseres der på særlige danske træk. Først Wiwels grammatik fra 1901 (Wiwel 1901)⁶ brød endeligt med den latinske tradition og postulerede et positivistisk sprogsyn, hvor sprogbeskrivelsen bevæger sig fra iagttagelse af de sproglige udtryk til deres sproglige indhold.

Den induktive metode kom til fuldt udtryk i den originale danske feltanalyseteori, udarbejdet af Paul Diderichsen. Selv hævdede Diderichsen at være inspireret af Viggo Brøndahl, der som typisk dansk strukturalist fastslog nødvendigheden af at gå ud fra helheden og bestemme de enkelte elementer efter deres plads i helheden (Diderichsen 1965).⁷ Imidlertid forekommer det mig, at disse ideer øvede så stor indflydelse på Diderichsen, netop fordi hans sproglige udgangspunkt var dansk, og han derfor ikke kunne se bort fra, at de enkelte elementer i et så ekstremt analytisk sprog som dansk ofte først får deres betydning i lyset af helheden. Ikke blot sætningsskemaerne i Diderichsens teori, men også hypotagmerne er mangleddede og forudsætter funktionel og lineær sammenhæng mellem flere elementer i de topologiske strukturer. Heri består den afgørende forskel mellem dansk strukturalistisk syntaksopfattelse og f.eks. generativ

syntaks, som bygger på hierarkisk binær opdeling i IC (»træer«) og ignorerer lineære relationer mellem leddene.

I denne forbindelse er det interessant at se nærmere på Erik Hansens oversigt over moderne dansk grammatik (Hansen 1989). I afsnittet om danske lingvisters holdning til generativ grammatik konstaterer han at »Chomskys teorier fik en lidt tvær modtagelse i Danmark og blev ikke fejret med samme begejstring og følelse af befrielse som i det øvrige Europa og USA«, og at der var ingen i Danmark der »for alvor havde besluttet sig til at udarbejde et transformationsgrammatisk alternativ til Aage Hansens og Diderichsens grammatikker« (ibid. 139). Erik Hansens egen forklaring går ud på, at man dels »efter glossematikken var lidt skeptisk over for endnu en altædende teoridannelse, og dels at danske lingvister ikke følte sig truffet af transformationsgrammatikkens polemik mod den særlige amerikanske strukturalisme, som byggede på en noget hårdhændet behaviorisme, hvis mål var at se bort fra betydning og udelukkende bygge sprogbeskrivelsen på elementernes indbyrdes kombinationsmuligheder« (ibid.). Danskerne var altså trætte af glossematikens strukturalisme og var ikke villige til at acceptere Chomskys nystrukturalisme. Efter min mening er det dog ikke den eneste grund. Diderichsens syntaks er også strukturalistisk, men har ikke desto mindre opnået vid udbredelse inden for danskfaget, bl.a. i gymnasiet og på universiteterne. For mig er det mest interessante Erik Hansens betegnelse af den generative grammatik som en »altædende teori«, dvs. en teori i stand til at sluge alle sprog, uanset om den kan fordøje dem eller ej. Naturligvis sker der paradigmeskift og lingvistiske modeskift. Men dette bør holdes adskilt fra spørgsmålet om, hvorvidt dette eller hint lingvistiske paradigme passer til det givne sprog.

Det er betegnende, at den generative grammatik er mest udbredt inden for engelsk inkl. angloamerikansk, som er det sprog teorien oprindeligt byggede på. I tysk lingvistik er det valensteorien, der har opnået størst popularitet blandt de strukturalistiske retninger. Det er værd at bemærke, at teoriens ophavsmand, L. Tesnière, skønt han var fransk, først og fremmest gik ud fra tysk materiale. Hvad angår Chomskys syntaks har den aldrig vundet egentlig fodfæste på tysk grund. Heller ikke i Rusland har den generative grammatik haft synderlig indflydelse.

Med hensyn til transformationsgrammatiske arbejder i Danmark bemærker Erik Hansen, at »det er tankevækkende at de tre største og væsentligste [transformationsgrammatiske afhandlinger] er skrevet af tre romansister, alle publiceret i 1984: Michael Herslund⁸ om partikler, præfikser og

»preposition stranding«, Henning Nølke om sætningskløvning i dansk, og Finn Sørensen om topikalisering i dansk. Og det der [...] kommer nærmest en lærebog i generativ grammatik på dansk, er anglisten Per Anker Jensens »Transformationel syntaks« fra 1979« (E. Hansen 1989, 140), se også senest udkommet oversigt (M. Herslund: *Generativ Linguistics in Denmark*).⁹

Alt dette bringer mig på den tanke, at der må være noget i principperne for struktureringen af dansk, der vanskeliggør anvendelsen af en generativ beskrivelse. Og her nærmer jeg mig hovedafsnittet i min undersøgelse: en sammenligning af forskellene mellem struktureringsprincipperne i dansk og svensk, samt af de forskelle i valget af syntaktiske teorier, som eksisterer mellem de to nærtbeslægtede sprog. Sagen er nemlig, at den generative teori anvendes hyppigt i norsk og især svensk lingvistik.

Som forklaring på forskellene i transformationsgrammatikkens udbredelse i de skandinaviske lande anfører Erik Hansen, at »Når transformationsgrammatikken øjeblikkelig fængede i Norge og Sverige, hang det sammen med at man i disse lande havde befundet sig i en trøstesløs skolegrammatisk tradition shinet op til universitetsbrug. Den generative grammatik kom derfor på en helt anden måde som sensation og befrielse« (ibid. s. 139).

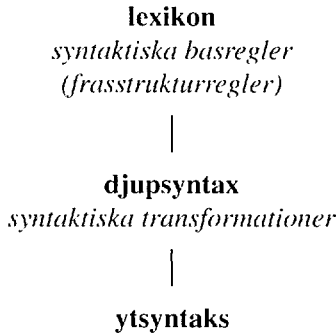
Ud over den af Erik Hansen nævnte subjektive årsag, som hænger sammen med forskellene i den lingvistiske situation, må man nok antage, at der yderligere eksisterer nogle objektive forudsætninger betinget af strukturelle forskelle mellem sprogene. Svaret skal søges i de *karaktærologiske* strukturforskelle mellem disse nærtbeslægtede sprog, dvs. i de forskelle som går igen på alle sprogets niveauer.

Tidligere undersøgelser (Никulichева 1996, Nikulitjeva 1996)¹⁰ har vist, at der eksisterer forskelle i syntagmeopbygningen mellem dansk og svensk, idet dansk udviser en almen tendens til *rammestrukturer*, mens svensk udviser en forholdsvis større tendens til *parentesstrukturer*. Ved rammestrukturer forstås et princip, hvor et tæt forbundet adled kan stå fjernt fra hovedledet, dvs. at tæt forbundne elementer kan stå adskilt af mindre obligatoriske elementer. Ved parentesstrukturer derimod forstås et princip, hvor de adled, der er tættest forbundet med kerneledet, også står tættest ved kernen.

Jeg vil nu gennemgå en række konkrete eksempler på, hvordan et givet sprogs struktur har betydning for valget af beskrivelsesteori.

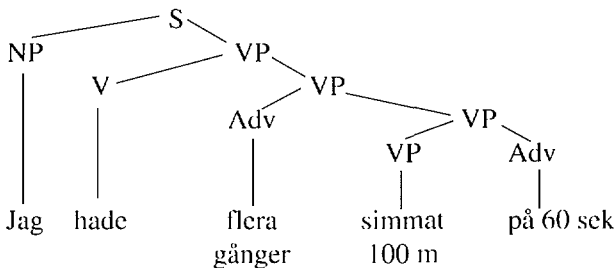
Det væsentligste arbejde på svensk om verbalhelhedernes struktur er

Erik Anderssons monografi *Verbfrasens struktur i svenskan* (Andersson 1977),¹¹ der er skrevet i den transformationsgrammatiske tradition. Andersson foreslår følgende skema for transformationen fra basis- til overfladestruktur (ibid. s. 31):

Det fremgår heraf, at de syntaktiske transformationer først træder i kraft ved overgangen fra frasestrukturer til sætninger. Ved overgangen fra leksemer til fraser derimod anvendes de syntaktiske basisregler. Frasestrukturerne bør altså være uden transformationsmæssige komplikationer og nøje svare til sprogets basisregler.

Det er værd at lægge mærke til, at Andersson af og til prøver at forene en hierarkisk IC-analyse med Diderichsens feltanalyse. Det viser sig eksempelvis hvor han anfører, at overensstemmelsen mellem adverbialets referentialitet og dets lineære placering i sætningen genoprettes, når adverbialet flyttes till »mittfällt«et (s. 158). F.eks. således:

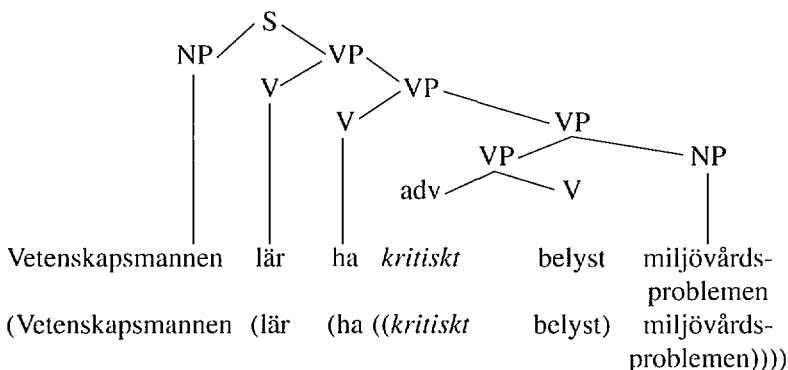

Den svenske lingvists hovedidé er altså, at leddenes hierarkiske højde i IC-analysen bør svare til deres lineære følge. Dette hænger snævert sam-

men med parentesprincippet i svensk syntagmeopbygning: (Jag (hade (flera gånger ((simmat 100 m) på 60 sek))))).

Andersson godtager altså Diderichsens feltanalyse, så længe den ikke kommer i konflikt med parentesprincippet i svensk. En åbenlys konflikt med Diderichsens sætningsskema opstår i svenske eksempler af typen: »Vetenskapsmannen lär ha *kritiskt* belyst miljövårdsproblemen«. Adverbialet »kritiskt« står her ikke mellem det finitte og det infinitte verbum ($V_{\text{fin}} - \text{adv} - V_{\text{inf}}$), men mellem et infinitt hjælpeverbum og et ligeledes infinitt betydning bærende verbum, hvilket ikke »sanktioneres« af Diderichsen: $V_{\text{fin}} - V_{\text{inf}} - \text{adv} - V_{\text{inf}}$. På dansk ville sætningen lyde: »Det lader til, at videnskabsmanden har belyst miljøproblemet kritisk«, »Videnskabsmanden lader til at have belyst miljøproblemet kritisk«.

Denne placering af adverbialt i svensk forklarer Andersson med den meget tætte forbindelse mellem verbum og mådesadverbial. Han mener, at »kritiskt« bestemmer det infinitte verbum *belyst* og ikke det finitte hjælpeverbum. Denne forklaring passer fint med IC-analysen og modsiger ikke parentesprincippet:

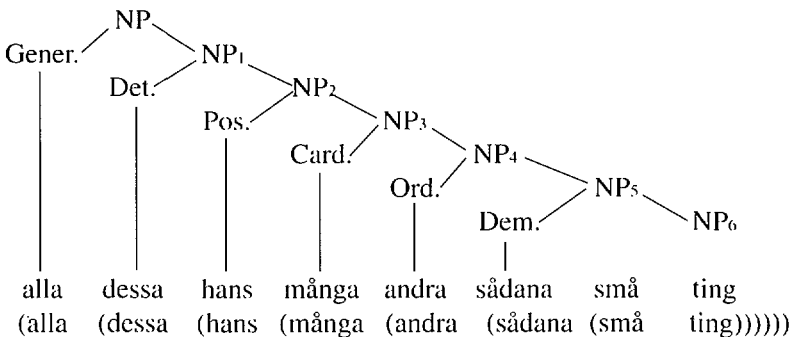
Samtidig er det for Andersson et regelbrud eller en undtagelse, når mådesadverbialer som »kritisk« kommer til at stå på sætningsadverbialets plads. I så fald burde det befinde sig højt i IC-hierarkiet og bestemme hele verbalfrasen. I dansk syntagmeopbygning, der er karakteriseret ved adskillelse af tæt forbundne led, er en sådan placering derimod almindelig: »Jeg havde selvfølgelig visse anelser, som jeg dog *omhyggeligt* stuede af vejen« (Panduro), »Lektoren så på alle de mennesker, som *frit* kunne *spadsere* hvorhen de ville« (Scherfig). Formålet med denne placering af adverbialt er at ordne informationen, så at mådesadverbialt bliver

mere fremtrædende uden dog at stå i fokus for meddelelsen (Никул-ичева 1990, 184-189).¹²

Hvad angår navnehelheder findes der på svensk ud over transformati- onsgrammatiske beskrivelser også et arbejde, som bygger på Diderich- sens feltanalyse. Det drejer sig om Bengt Lomans artikel om rækkeføl- gen af forskellige typer foranstillede attributter til substantiviske hoved- ord (Loman 1956).¹³ Loman anfører et fuldt udfoldet feltskema for sven- ske substantivhelheder (s. 232):

BESTÄMMNINGSFÄLT						BESKR.F.	KÄRNFÄLT
PK 1	PK 2	PK 3	PK 4	PK 5	PK 6		
alla	dessa	hans	många	andra	sådana	små	ting

Det er værd at lægge mærke til, at Loman i lighed med Andersson an- vender feltskemaer, så længe de ikke kommer i strid med parentesprin- cippet i svensk. Den anførte mangeldegede navnehelhed kunne jo lige så vel være beskrevet i en træstruktur:

Forskellene mellem dansk og svensk i valget af beskrivelsesteorier kommer særlig klart frem i de tilfælde, hvor der findes forskelle i ordstillingen.

Disse forskelle registreres bl.a. i placeringen af pronominerne »sådan, sikken, så + adj«. I svensk kommer de efter artiklen: »en *sådan* lång tid« (Routledge 1994, 81),¹⁴ eller, rettere sagt, i PK 6 ifølge Loman.

I dansk kan de flyttes. Ifølge den danske »Routledge Grammar« således: Når »sådan« »is used adjectivally«, dvs. har funktion som beskri-

vende adjektiv, placeres det efter artiklen: »en *sådan* begivenhed«, »et *sådant* hus«. Når det derimod bruges i forstærkende funktion, så sættes det foran artiklen. (Routledge 1995, 84-85):¹⁵

sådan	et	stærkt	to	sikket	et	fint	vejr
sådan	en	dyr	jakke	sikken	en	kold	blæst
sådan	nogle	store	sko	sikke	nogle	mørke	skyer

Der findes altså et bestemt »positionsklavatur« i dansk. Inden for dets grænser er det muligt at ændre et ords position i forhold til et fastsat element alt afhængig af ordets funktion (Sml. translokationen af adverbialer inden for verbal gruppen: Никуличева 1990).¹⁶ Det er ligeledes muligt at bytte om på andre typer attributter i forhold til artiklens ramme-position i dansk: en så smuk pige / så smuk en pige; en alt for kedelig bog / alt for kedelig en bog; hans hele liv / hele hans liv (см. Кузнецов 1984, 92-93).¹⁷

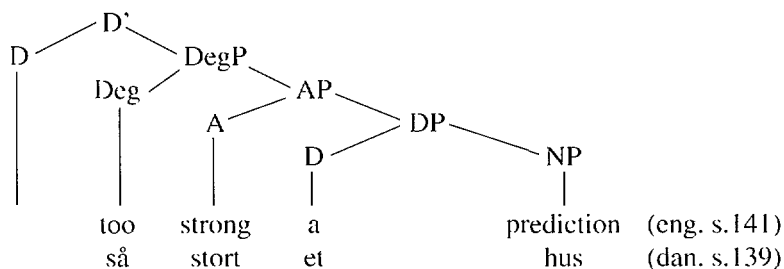
Disse fænomener kan let beskrives ved hjælp af et sætningsskema med mange felter, der forudsætter eksistensen af ramme-positioner, hvilket naturligvis passer med rammestrukturen i dansk.

ekspressivfelt	bestemmelsesfelt	beskrivelsesfelt	kernen
sikket	et	fint	vejr
sikken	et	fint	vejr
sikke	nogle	mørke	skyer
sådan	et	–	hus
–	et	sådant	hus
så smuk	en	–	pige
–	en	så smuk	pige
alt for kedelig	en	–	bog
–	en	alt for kedelig	bog
hele	hans	–	liv
–	hans	hele	liv

Hvis man nærmer sig det danske materiale fra et transformationsgrammatisk synspunkt, løber man ind i en række modsætningsforhold. Det fremgår bl.a. af den komparative undersøgelse af navnehelheder i de skandinaviske sprog, som Lars Delsing har foretaget med baggrund i Chomskys »government and binding«.

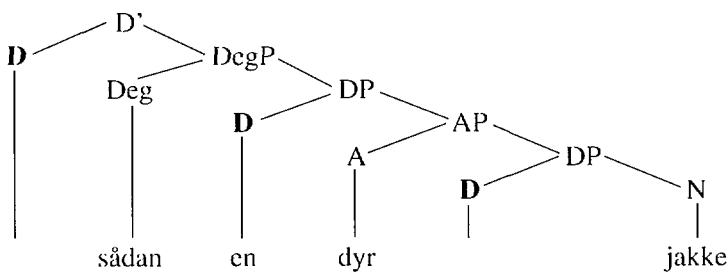
Delsing forsøger at opstille en fælles træstruktur for forskellige sprog på basis af deres dybdestruktur. For sprog som engelsk og dansk er han derfor nødt til at postulere et skema, der forudsætter to positioner for den foranstillede artikel (D), (Delsing 1993, 141):¹⁸

Denne løsning forekommer af to grunde ikke overbevisende hvad angår det danske materiale.

For det første kan man ikke have to artikler på én gang i dansk. Derfor forekommer det som syntaktisk »vold« at indføre to positioner i dansk på grundlag af mulighederne i andre sprog.

Dertil kommer, at det anførte skema med to positioner (D) alligevel ikke forklarer danske eksempler af typen *sådan en dyr jakke*, hvor artiklen ikke står umiddelbart foran substantivet. Ifølge Delsinges logik ville man i den slags tilfælde blive nødt til at indføre en tredje position for D:

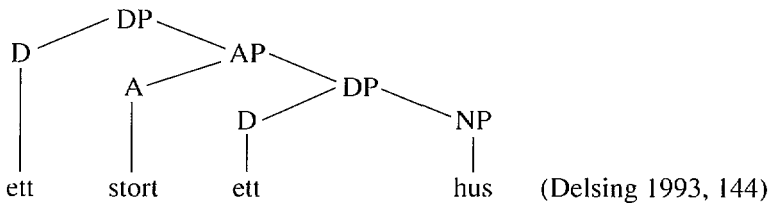

Imidlertid bliver Delsinges tankegang logisk, hvis man husker på, at han ser andre sprog gennem det svenske sprogs prisme. Svensk er som bekendt karakteriseret ved *dobbeltbestemthed*, hvilket efter min mening hænger sammen med *katenations*princippet (af latinsk *catena* = kæde) i svensk syntagmeopbygning.

Det er tankevækkende, at det som Delsing kalder *double indefinite*

ness rent faktisk forekommer i de nordsvenske dialekter Västerbotten og Ångermanland (jf. Delsing's henvisning til Dahlstedt/Ågren 1980, 269f.),¹⁹ som er endnu mere forskellige fra dansk end rigssvensk og i endnu højere grad afspejler de særlige svenske tendenser i syntagmeopbygningen (Delsing 1993, 142f.). Delsing giver følgende eksempler på dobbelt ubestemthed: *e stort e hus* (= *a big a house*), *en ful en kar* (= *an ugly a man*). Samtidig understreger han, at »it is worth knowing, that the double indefiniteness may be recursively stacked: *en stor en fugl en kar* (= *a big an ugly a man*)« (s. 143).

Essensen i denne proces er *katenationsprincippet*, hvor attributtet og dets ubestemthedsmarkør indtræder i en kædeliggende række med et andet ord og dets ubestemthedsmarkør: ((art+adj)+(art+adj)+(art+nom))). En sådan struktur kan let gengives i et træ: den første DP, der består af D og AP bestemmer den anden DP, der består af D og NP.

Jf. samme struktur beskrevet ved hjælp af parenteser:

((ett stort) (ett hus)).

Det er vigtigt, at kædestrukturen i de svenske dialekters *dobbelte ubestemthed* stort set svarer til kædestrukturen i rigssprogets *dobbelte ubestemthed*. Jf. det *katenative* svenske ((*det stora*) (*hus-et*)) til forskel fra det danske *det store hus*, hvor den bestemte artikel står adskilt fra substantivet.

Det svenske sprogs større tendens til katenation gør den generative grammatik og dens træstrukturer mere tillokkende for svensk end for dansk, hvorimod tendensen til rammestrukturer i dansk har befordret interessen for feltanalyse i form af mangleddede topologiske skemaer.

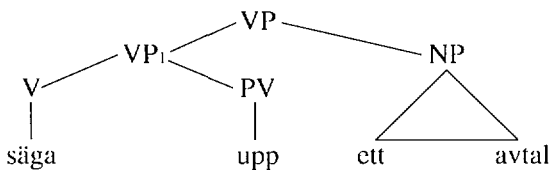
Forskellene i træstrukturernes anvendelsesgrad kan illustreres på en hvilken som helst af de *karakterologiske* afvigelsertyper mellem dansk og svensk (rammeprincippet versus parentesprincippet). (Om de forskellige typer afvigelser, se Nikulitjeva 1996, her note 8).

Som eksempel vil jeg anføre det mest typiske tilfælde: forskellene mellem dansk og svensk hvad angår rækkefølgen af *verbum*, *verbalpartikel* og *direkte objekt*.

I de skandinaviske sprog danner forbindelser af verbum og verbalpartikel som bekendt en slags kontinuum alt efter graden af idiomatisk sammenknytning mellem verbum og verbalpartikel. I en artikel af R. Novotný med dansk eksempelmateriale anføres en række forbindelser med en og samme verbalpartikel på en skala fra konkret til overført betydning: »tage bolden op, tage pungen op af lommen, tage kartofler op, tage passagerer op, tage en elev op i matematik, tage kampen op, tage plads op« (Novotný 1991, 17).²⁰

Samtidig danner selv de mest u-idiomatiske forbindelser af verbum og verbalpartikel en grammatisk enhed, for så vidt som de ændrer grammatisk semantik. Om dette skriver Per Durst-Andersen eksempelvis (Durst-Andersen 1996, 72),²¹ at »in Danish the same lexeme (e.g. bære) is used as an activity verb (Hun bar sækken), as well as an action verb (Hun bar sækken op på loftet)«, hvad der svarer til sætningerne (a) »Она носила мешок« (activity) og (b) »Она отнесла на чердак« (action) (c.9) på russisk. Dernæst siger han ligeud, at »such systematic syntactic changes in Danish have the same functional content and correspond fairly closely to what in other languages is expressed by (morphological) derivational and inflectional means« (c.10) og anfører endelig en direkte parallel mellem syntaktiske forbindelser af verbum + verbalpartikel i dansk og afledninger og bøjningsformer i andre sprog.

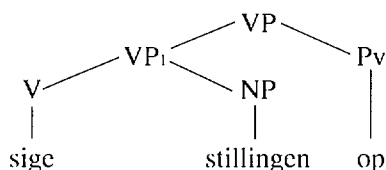
Den leksikalsk-grammatiske enhed mellem verbum og verbalpartikel kan meget let gengives i en træstruktur, når det drejer sig om svensk (V – Vp – Obj):

Forbindelsen verbum – verbalpartikel danner på laveste strukturniveau et såkaldt »fraseverbum«, en tæt leksikalsk og funktionel enhed. Samtidig svarer den lineære struktur på svensk fuldstændig til træstrukturen.

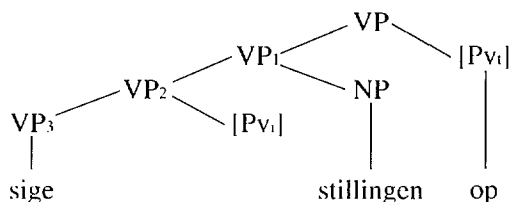
Anderledes på dansk (V – Obj – Vp). Prøver man at afbilde lignende udtryk på dansk i en træstruktur, øver man åbenlys »vold« mod sproget: a) Enten forvrænger skemaet det semantiske indhold, eller også b) falder træstrukturen ikke sammen med den lineære struktur.

Variant (a) kan illustreres således:

I dette tilfælde oprettes den tætteste forbindelse på det dybe niveau mellem verbet *sige* og objektet *stillingen*, hvad der ikke svarer til sprogets virkelighed, eftersom verbet *sige* alene refererer til en taleakt og ikke kan forbindes med substantiver uden for dette semantiske felt.

Variant (b) kan illustreres således:

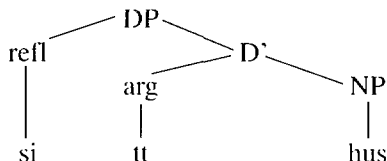

hvor indeks *i* betegner det dybe niveau, og indeks *t* transformationen.

Overbeviste generativister ville formentlig prøve at forklare den slags »ulydige« danske strukturer ved at indføre transformationsindekser af denne type. Dette ville dog i alle tilfælde være »vold« mod sproget. På dette punkt er jeg enig med Hans Basbøll, som i sin kritik af den transformationsgrammatiske metode anfører princippet om beskrivelsens økonomi, som han omtaler som »the principle of Occam's razor«. Det lyder: »No more structure should be postulated than is necessary to account for the observed data« (Basbøll 1975, 110).²²

Det er karakteristisk, at adskillige svenske transformationsgrammatikere benytter såvel træstrukturer som fremstilling ved hjælp af parenteser i deres beskrivelse af ét og samme materiale. Det vidner om en tæt samhørighed mellem disse to typer syntagmebeskrivelse, for så vidt som begge er i stand til adækvat at gengive strukturer, dannet ved katenation af adleddene. Jf. f.eks. Delsings beskrivelse af ordgruppen *sitt hus* (s. 165):

[DP si | D' tt | NP hus] | |
 refl. arg.

Mod en sådan beskrivelse kan man objektivt set indvende, at affikset *-tt* er tættere knyttet til *si-* end til *hus*. Her er det vigtigste for mig imidlertid at fremhæve forfatterens forsøg på for enhver pris at bevare katenationsprincippet.

Hvad angår forbindelsen mellem sprogstruktur og sprogbeskrivelse er det værd at nævne Chr. Platzack, som konsekvent arbejder i Chomskys tradition. I en artikel fra 1986 (Platzack 1986)²³ søger han med udgangspunkt i begreberne *government and binding* at begrunde, hvorfor dansk og svensk adskiller sig fra hinanden mht. tilstedeværelse/fravær af infinitivpartikel i følgende tilfælde:

- Dan. Han siges at være rig.
 Sv. Han säges vara rik.
 Dan. Hun vovede ikke at sige det.
 Sv. Hon vågade inte (att) säga det.
 Dan. Albert har tilstået at være tyven.
 Sv. Albert har erkänt sig vara tjuven

Platzacks bevisførelse er efter min mening unødigt kompliceret, eftersom den bygger på indføring af en markør (-Tense), som ikke reelt kan iagttages, snart på én plads og snart på en anden. På denne baggrund konkluderer han, at infinitivpartiklen *at/att* hører hjemme på clause niveau i svensk og på IP niveau i dansk (Platzack 1986, 125).

For mig er det desuden interessant, at den svenske forfatter sammen med den vertikale træstruktur også anfører en parentesbeskrivelse:

- Dan. Otto forsøger (CP (-Tense) PRO (IP at (VP fløjte)))
 Sv. Otto försöker (CP att PRO (IP (-Tense) (VP vissla))) (Platzack 1986, 128)

Derefter beviser han – på basis af en række yderst komplicerede, på sin vis elegante, logiske operationer, der bygger på indføringen af apriori postulerede tomme pladser – at infinitivpartiklen i visse tilfælde er obligatorisk for dansk, mens dens fravær derimod er obligatorisk for svensk.

Jeg er helt enig med Platzack i, at »the difference between Swedish and Danish control infinitives, with respect to possibility to leave out the infinitive marker, follows directly from the different positions of the infinitive marker in these two languages« (s. 128), men forholdet er langt enklere og kræver ikke indføring af ikke-eksisterende pladser og dybdestrukturelle regler.

Som jeg har vist i min undersøgelse af infinitivkonstruktioner i dansk og svensk (Никуличева²⁴ 1993), svarer afvigelserne mellem infinitivhelhedernes opbygning i dansk og svensk nøje til de karakterologiske principper for syntagmeopbygningen i de to sprog.

Som Diderichsen har anført, »beror infinitivpartiklens brug på styrelse« (Diderichsen 1976, 66).²⁵ Det betyder at infinitivpartiklen har en relaterende funktion i sætningen. Dens opgave er at markere, at infinitivhelheden fungerer som nominalt led. I kraft af denne funktion vil infinitivpartiklen altid stå yderst i infinitivhelheder på svensk, hvilket er i overensstemmelse med parentesprincippet: (*att* (*dolskt* (*bespeja alla egenheter*))).

I danske infinitivhelheder viser tendensen til rammestrukturer sig ved, at den relaterende partikel står nærmere ved kernen end de adverbialer, som indgår i helheden. Herved fremkommer en diskret rammeagtig struktur: *lumsk at udspejde* små ejendommeligheder.

Forskellene mellem dansk og svensk mht. tilstedeværelse/fravær af infinitivpartikel fremkommer i konstruktioner, hvor prædikatet består af finit verbum + infinitiv.

Parentesstrukturen i svensk afviser markøren *att*, fordi denne ellers ville skille prædikatets to dele:

Han (((sägs tala) svenska) flyttande)
 (((V_{fin} V_{inf}) Obj) Adv)

I dansk anvendes en diskret struktur, hvor infinitivhelheden bliver til objektet:

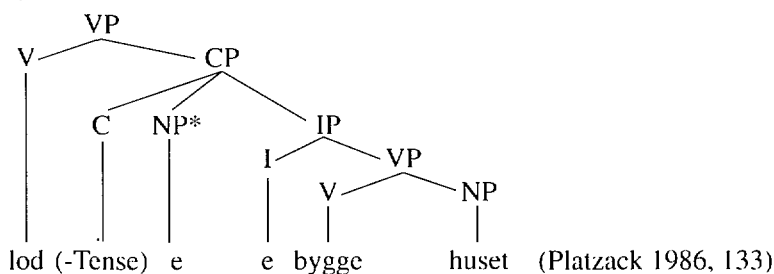
Han siges *at tale svensk*.
 S – V – O

Hvis en infinitiv i dansk indgår i en tæt forbindelse med et finit verbum, udelader man infinitivpartiklen ligesom i svensk. Det er dog værd at bemærke, at denne enhed dannes i overensstemmelse med det danske rammeprincip:

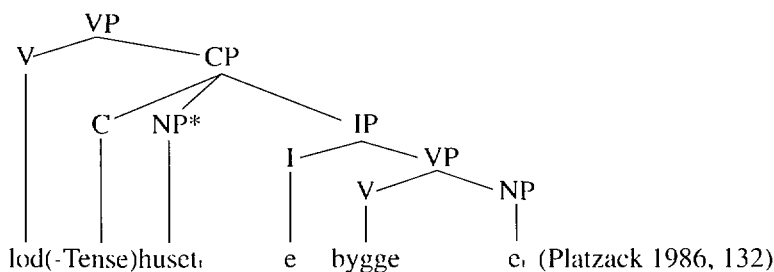
Dan. Han lod huset bygge.
 Sv. Han ((lod bygge) huset).

Platzack kan modsigelsesfrit (hvis man ser bort fra de efter min mening unødvendige tomme pladser) anbringe det svenske eksempel i en træstruktur (a). Men når det drejer sig om tilsvarende danske eksempler, er han igen nødt til at indføre transformationsindekser og derved gøre vold på sproget (b).

(a) Sv.

(b) Dan.

Jeg begyndte med at konstatere, at der eksisterer karakterologiske forskelle mellem syntagmeopbygningen i dansk og svensk. Derpå har jeg sammenlignet forskellige syntaktiske beskrivelsesteorier. Som konsekvens heraf har jeg kunnet postulere en afhængighed mellem syntagmeopbygningen i et givet sprog og det metasprog man vælger til dets beskrivelse.

De for svensk så karakteristiske katenationer, der beror på parentes-princippet, lader sig langt mere naturligt indføje i transformationsgrammatikkens træstrukturer end rammestrukturerne i dansk. Heri skal man formentlig finde forklaringen på, at feltanalyse, der er så benyttet i Danmark, ikke har vundet samme udbredelse i svensk lingvistik, hvor man derimod i højere grad anvender IC-analyse.

Noter

1. Hansen, Aa: *Moderne dansk*. I-III. Kbh. 1967.
2. Hansen, E.: Dansk grammatik, i: *Forskningsprofiler*. Kbh. 1989.
3. Бэндлер Р., Гриндер Д. Структура магии. Санкт-Петербург, 1996.
4. Амирова Т. А., Ольховиков Б. А., Рождественский Ю. В. Очерки по истории лингвистики. – М. Главная редакция восточной литературы, 1975.
5. Høysgaard, J.: *Accentuered og raisonnered Grammatica*. 1747. Samme, i: *Danske grammatikere fra midten af det syttende til midten af det attende århundrede*. Bd. 5. Kbh. 1979.
6. Wiwel, H. G.: *Synspunkter for dansk sproglære*. Kbh. 1901.
7. Diderichsen, Paul: Synspunkter for dansk sproglære i det 20. århundrede, i: *Det danske sprogs udforskning i det 20. århundrede*. Kbh. 1965, s. 213-239.
8. Herslund, M.: Particles, prefixes and Preposition Stranding, i: *Nydanske studier & almen kommunikationsteori* 14. Kbh. 1984, s. 34-71.
9. Herslund, M.: Generative Linguistics in Denmark, i: *Studies in the development of Linguistics in Denmark, Finland, Norway and Sweden*. Papers from the Conference on the history of Linguistics in the Nordic countries. Oslo 1994, s. 60-83.
10. Никуличева Д. Б. Проблемы характерологической синтагматики скандинавских языков. // Глава в книге «Контрастивно-сопоставительное изучение скандинавских языков», (Скандинавские языки. Выпуск 3.). – Эдиториал УРСС, 1996.
Nikulitjeva, Dina: Kontrastiv analyse af de centralskandinaviske sprog: syntagmecompygning, i: *Selskab for Nordisk Filologi: Årsberetning 1994-1995*. Kbh. 1996, s. 128-138.
11. Andersson, E.: *Verbfrasens struktur i svenskan*. Åbo 1977.
12. Никуличева Д. Б. О коммуникативной организации синтаксических единиц, меньших, чем предложение. // Скандинавские языки. Структурно-функциональные аспекты. – М.: Институт языкознания, 1990. – С. 176-197.
13. Loman, B.: Om relationen mellan ordföljd och betydelse hos framförställda attributiva bestämmingar till substantiviska huvudord, i: *Arkiv för Nordisk filologi* no. 71. Lund 1956, s. 218-244.

14. Holms, Ph., J. Hinchliffe: *Swedish. A Comprehensive Grammar*. Routledge Grammars. London, New-York 1994.
15. Allan, R., Ph. Holms, T. Lundskaer-Nielsen: *Danish. A Comprehensive Grammar*. Routledge Grammars. London, New-York 1995.
16. Никуличева Д. Б. О коммуникативной организации синтаксических единиц, меньших, чем предложение. // Скандинавские языки. Выпуск 2. – М.: Институт языкознания, 1990.
17. Кузнецов С. Н. Теоретическая грамматика датского языка. Синтаксис. – М.: Наука, 1984.
18. Delsing, L. O.: *The Internal structure of Noun Phrases in the Scandinavian Languages. A Comparative Study*. Malmö 1993.
19. Dahlstedt K.-H., P.-U. Ågren: *Övre Norrlands bygdemål*. Skrifter utgivna av John Nordlander-Sällskapet 2. Cewe, Umeå 1980.
20. Novotný, Robert: Danske verbers enhedsforbindelser, i: *Mål & Mæle*. 1991, 4, s. 13-19.
21. P. Durst-Andersen og M. Herslund: *The Syntax of danish verbs: lexical and syntactic transitivity. Contents, expression and structure*. Studies in danish funtional grammar. E. Engberg-Pedersen m.fl. Amsterdam 1996.
22. Bashøll, Hans: Grammatical boundaries in phonology, i: *Annual report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen*, nr. 9, 1975, s. 109-135.
23. Platzack, Chr.: The structure of infinitive clauses in Danish and Swedish, i: *Scandinavian syntax*. Ed. by Östen Dahl & Anders Holmberg. Stockholm 1986, s. 123-137.
24. Никуличева Д. Б. Контрастивная синтагматика конструкций с инфинитивом в датском и шведском языках // XII конф. по изучению истории, экономики, литературы и языка в Финляндии. Тезисы. 230-232.
25. Diderichsen, Paul: *Elementær dansk grammatik*. Kbh. 1946. Samme: 3. udg. 1976.